

RESTAURATORSKI ODJEL RIJEKA HRVATSKOG RESTAURATORSKOG ZAVODA

Svaka umjetnina zahtijeva drukčiji pristup, tehnologiju i postupke restauracije

Robert ŠIMONOVIC
 Snimio Sergej DRECHSLER

Jedno od temeljnih obilježja čovjeka, a time i naroda, svakako jest njegov identitet. Čovjek bez identiteta nepotpuna je i prazna ljuštura, kao što je narod bez identiteta osuđen na propast i odumiranje. Uz jezik, pismo, književnost, prostor, vjeru i religiju te još poneke odrednice, kulturno-povijesna baština izrazito je važan nositelj hrvatskog identiteta.

Dakle, egzistencija hrvatskog naroda i svakog njegovog pojedinca uvelike ovisi i o zaštiti i očuvanju hrvatske kulturno-povijesne baštine. Srećom, u Lijepoj Našoj postoji puno onih koji svakodnevno brinu o baštini, a jedni od čuvara našeg identiteta svakako su djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda. U slučaju Rijeke i Primorsko-goranske županije to su konzervatori-restauratori zaposleni pri Restauratorskom odjelu Rijeke ili poimence voditelj odjela mr. umj. Goran Bulić, viši konzervator-restaurator, Nevena Krstulović, viši konzervator-restaurator, Patricia Obuljen Hromić, konzervator-restaurator, mr. umj. Ana Rušin Bulić, viši konzervator-restaurator, kao i konzervatori-restauratori iz riječkog Odsjeka za zidno slikarstvo i mozaik Toni Šaina, viši konzervator-restaurator, i Lara Kreš, konzervator-restaurator.

Restauratorski odjel Rijeke osnovan je 2006. godine, a djeluje »pod kapom« Hrvatskog

restauratorskog zavoda. Potonji je osnovan uredbom Vlade Republike Hrvatske od 19. prosinca 1996. godine, spajanjem dviju postojećih javnih ustanova: Zavoda za restauriranje umjetnina (osnovanog 1948. godine pri tadašnjoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti) i Restauratorskog zavoda Hrvatske (osnovanog 1966. godine). Uredbom o osnivanju Zavod je određen kao središnja javna ustanova konzervatorsko-restauratorske djelatnosti u Republici Hrvatskoj koja obavlja poslove zaštite kulturnih dobara bez upravnih nadležnosti.

Nasljedje i djelatnost

Današnji je Zavod nasljednik višedesetljetne institucionalizirane konzervatorsko-restauratorske djelatnosti te predstavlja jednog od glavnih nositelja suvremene prakse zaštite baštine na području Republike Hrvatske. Nasljedje se pomno čuva u vidu sistematizirane i digitalizirane baze podataka i arhive konzervatorsko-restauratorskih radova od 1948. godine do danas, uključujući i dio dokumentacije Ferde Goglie iz 1916. godine. Osnovna djelatnost Zavoda obuhvaća istraživanje, dokumentiranje, valoriziranje, interpretiranje, projektiranje, planiranje te nadzor i provođenje izravnih radova na materijalnoj strukturi konzerviranjem i/ili restauriranjem arheoloških, nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Ujedno je djelatnošću Zavoda obuhvaćeno i davanje

„Umjetnine koje pristižu kod nas registrirane su kulturna dobra koja imaju svoju kulturno-umjetničku i povijesnu vrijednost. Laički govoreći, to su kulturna dobra koja su u lošem stanju, a kod nas dolaze u dogovoru s nadležnim konzervatorima iz Ministarstva kulture.

Primarna zadaća konzervatora-restauratora je očuvanje kulturnih dobara, za razliku od stvaranja novih predmeta ili održavanja i popravljavanja njihova funkcioniranja. Karakterizira je isprepletenost teorijskih znanja i praktičnih vještina, kao i sposobnost prosuđivanja na etičkim i estetskim osnovama. Ima svoje korijene u umjetnosti i zanatstvu isto kao i u humanističkim, tehničkim i prirodnim znanostima

Goran Bulić, voditelj Restauratorskog odjela Rijeke

stručnih mišljenja, specijalističko savjetovanje i vještačenje, te izvođenje hitnih intervencija i organiziranje zaštite u izvanrednim situacijama. S ciljem provođenja praktične edukacije stručne javnosti, u okviru djelatnosti Zavoda organizira se stručno usavršavanje konzervatora i konzervatora-restauratora, provodi se studentska stručna praksa te se njeguje stručna suradnja sa srodnim institucijama u zemlji i inozemstvu.

Pokretne umjetnine

Restauratorski odjel u Rijeci posjetili smo kako bismo iz prve ruke saznali kako izgleda posao konzervatora-restauratora, ali i otkrili brojne druge zanimljivosti vezane uz rad riječkog Odjela. Već na prvi pogled jasno je da je riječ o delikatnom i pedantnom poslu za koji je potrebno puno strpljenja, posvećenosti, preciznosti, ali i znanja, vještina te u konačnici – ljubavi.

Kako saznajemo od voditelja Restauratorskog odjela Rijeke Gorana Bulića, osnovna djelatnost riječkog Odjela veže se uz rad na pokretnim umjetninama. Kao što i sama riječ kaže, radi se o umjetninama koje je moguće pokretati/prenositi. Tu spadaju štafelajne slike na različitim nosiocima i polikromirana skulptura, a riječki restauratori Odsjeka za zidno slikarstvo i mozaik rade na zidnim slikama i mozaicima. Općenito govoreći, u pokretne umjetnine, primjerice, spadaju i razni crteži, dokumenti, stari namještaj i drugi predmeti, ali se podjela rada unutar Hrvatskog restauratorskog zavoda radi u odnosu na različite vrste umjetnina i materijala, budući da svaka zahtijeva drukčiji pristup, tehnologiju i postupke obrade, odnosno restauracije.

– Umjetnine koje pristižu kod nas registrirane su kulturna dobra koja imaju svoju kulturno-umjetničku i povijesnu vrijednost. Laički govoreći, to su kulturna dobra koja su u lošem stanju, a kod nas dolaze u dogovoru

Puno posvećenosti i znanja - Nevena Krstulović, viši konzervator-restaurator i Patricia Obuljen Hromić, konzervator-restaurator

Radimo stvari koje su itekako važne za našu županiju, ali i cijelu Hrvatsku te svjetsku baštinu općenito. Kulturna baština, u svojoj raznolikosti i posebnosti, zajedničko je dobro čovječanstva. Njezina zaštita važna je za prepoznavanje, afirmaciju i očuvanje identiteta sviju nas, kaže Goran Bulić, voditelj Restauratorskog odjela Rijeke

ODA – UPOZNAJEMO POSAO KONZERVATORA-RESTAURATORA

U Restauratorskom odjelu Rijeka - Patricia Obuljen Hromić, Ana Rušin Bulić, Goran Bulić i Nevena Krstulović. U desnom dijelu fotografije je restaurirana slika s glavnog oltara crkve sv. Franje Asiškog u gradu Krku, koja prikazuje više franjevačkih svetaca okupljenih oko Bogorodice i Djeteta u »svetom razgovoru« (1531.)

s nadležnim konzervatorima iz Ministarstva kulture. Primarna zadaća konzervatora-restauratora je očuvanje kulturnih dobara, za razliku od stvaranja novih predmeta ili održavanja i popravljivanja njihova funkcioniranja. Karakterizira je isprepletenost teorijskih znanja i praktičnih vještina, kao i sposobnost prosuđivanja na etičkim i estetskim osnovama. Ima svoje korijene u umjetnosti i zanatstvu, isto kao i u humanističkim, tehničkim i prirodnim znanostima.

Konzerviranje je uglavnom djelovanje na kulturnoj baštini radi stabilizacije stanja i usporavanja daljnjeg propadanja. Restauriranje se sastoji od izravnog djelovanja na kulturnom dobru koje je oštećeno ili uništeno. Cilj je olakšati percipiranje, vrednovanje i razumijevanje kulturne baštine, istodobno poštujući, koliko god je to moguće, njezina estetska, povijesna i fizička obilježja, pojašnjava Bulić. Dodaje kako restauratorski rad započinje evidencijom i pregledom stanja kulturnih dobara na terenu, zatim slijedi izvođenje istraživačkih konzervatorsko-restauratorskih radova čiji opseg ovisi o stanju

umjetnine, a nakon ovih početnih faza započinje rad na samoj umjetnini.

Krčki »sveti razgovor«

Dobar primjer za objašnjenje procesa rada je slika s glavnog oltara crkve sv. Franje Asiškog u gradu Krku. Slika prikazuje više franjevačkih svetaca okupljenih oko Bogorodice i Djeteta u »svetom razgovoru« (sacra conversazione). Riječ je o jednoj od najvećih renesansnih slika na drvu u našoj zemlji (280 x 190 x 1,8 cm). Povijesno-umjetničke analize upućuju na autorstvo radionice Bernardina Licinija, slikara bergamskog porijekla djelatnog u Veneciji u prvoj polovici 16. stoljeća. Unutar njegova opusa, krčka slika iz 1531. godine jedna je od ukupno tri sačuvane oltarne pale velikog formata naslikane na drvu. Kako pojašnjava Bulić, na slici je tijekom povijesti bilo izvedeno više zahvata, s ciljem da se poprave i prekriju oštećenja, a čak je dva puta bila podvrgnuta smanjivanju formata rezanjem rubova.

– Ako navedenim intervencijama pribrojimo gotovo pet stoljeća prirodnog procesa

starenja, dijelom i izloženosti u neprimjerenim mikroklimatskim uvjetima, jasno je da je slika prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova bila u vrlo lošem stanju – slikani sloj se ljuštio, veće preslikane površine u kombinaciji s požutjelim lakom i nečistoćom umanjivale su čitljivost prizora, a pukotine upozoravale na ugroženu stabilnost drvenog nosioca, govori Bulić.

Nakon odrađenih terenskih radova, konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, koja su u slučaju krčke slike uključivala snimanja u infracrvenom i ultraljubičastom dijelu spektra te laboratorijske analize, kako kaže Bulić, zbog dimenzija i snještaja slike prvi je put izvedeno i snimanje računalnom radiografijom in situ.

– Nakon transporta slike u radionicu našeg riječkog Odjela, provedena je dezinfekcija plinom, čime je spriječeno daljnje djelovanje ksilofagnih insekata. Nestabilni dijelovi slikanog sloja stabilizirani su injektiranjem veziva te fiksiranjem na podlogu toplinskim glačalom. Čišćenje i uklanjanje naknadnih intervencija s izvorne slikane površine bilo je vrlo zahtjevno zbog velikog broja preslika i popravaka. Uklonjeni su noviji preslici, a zadržani stariji. Stolarskom sanacijom ojačani su spojevi dasaka i sanirane pukotine. Traverse potpornog sustava pričvršćene su na poledinu slike sustavom vijaka koji omogućava kretanje drva te uklanja rizik od nastanka novih pukotina. Retuš je izveden gvaštem te nakon lakiranja dovršen lazurnim bojama, čime se dobila vizualna cjelina slikanog sloja i dovršio proces konzerviranja i restauriranja, opisuje Bulić.

Zajedničko dobro čovječanstva

Pojednostavljeno rečeno, konzervatorsko-restauratorska djelatnost započinje terenskim radom, analitičko-istražnim radovima, nakon čega počinje sam proces restauracije.

– Uvijek krećemo od analize stanja i uočavanja onih poteškoća koje se mogu vizualno primijetiti. Koristimo sva optička pomagala u sklopu tzv. neinvazivnih metoda. Za istražne radove je važna fotodokumentacija, fotografije s lica mjesta, ali i rendgenski snimci, infracrvene i ultraljubičaste snimke i slično. Zatim kreće, primjerice, uklanjanje naknadnih materijala sa slike, konsolidacija nestabilnih

dijelova, zamjena ili rekonstrukcija potpornog sustava slike, rekonstrukcija nedostajućih dijelova, a zadnju fazu čini retuš, kaže Bulić.

Umjetnine koje pristižu u Restauratorski odjel Rijeka uglavnom su s područja Primorsko-goranske županije, ali su restaurirane i kulturna dobra Istarske, Ličko-senjske i Zagrebačke županije. Na pitanje koliki broj umjetnina je restauriran u riječkom Odjelu, Bulić odgovara da je u Restauratorskom odjelu Rijeka, odnosno u odjelu za pokretnu baštinu, ukupno završeno 50 programa konzervatorsko-restauratorskih radova na otprilike 150 umjetnina (slike na različitim nosiocima, ukrasni okviri, drveni polikromirani oltari, drvene polikromirane skulpture, gipsani polikromni reljef).

– Trenutno izvodimo radove na sedam programa konzervatorsko-restauratorskih radova na devet umjetnina. To su slike na različitim nosiocima, ukrasni okvir, drveni polikromirani oltari. Restaurirane slike na drvu i platnu izradene su u razdoblju od 15. do 20. stoljeća, važnih slikara poput braće Vivarini, B. Licinija, M. Ponzonija, G. Klimta, B. Ivankovića, O. Hermana, V. Beca i F. Kulmera. Drvene skulpture nepoznatih majstora su datirane u razdoblja od 15./16. do 18. stoljeća te drvenih pozlaćenih i polikromiranih oltara iz razdoblja od 16. do 18. stoljeća, ističe Goran Bulić, dodajući kako su trenutno na restauraciji u riječkom Odjelu umjetnine sa Cresa i Krka, iz Rijeke, a tu su i dijelovi oltara iz Vrbnika i oltar iz Belgrada.

– Radovi se detaljno planiraju, često i više godina unaprijed. Smatram da radimo stvari koje su itekako važne za našu županiju, ali i cijelu Hrvatsku te svjetsku baštinu općenito. Kulturna baština, u svojoj raznolikosti i posebnosti, zajedničko je dobro čovječanstva. Njezina zaštita važna je za prepoznavanje, afirmaciju i očuvanje identiteta sviju nas, zaključuje Goran Bulić.

Znanje, preciznost, vještine - Ana Rušin Bulić, viši konzervator-restaurator